

Roca Umbert: de fàbrica tèxtil a fàbrica de les arts

Ester Prat Armadans (Il·licenciada en Història de l'Art)

7

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Resum: L'antiga fàbrica tèxtil coneguda popularment com «Ca l'Umbert», que durant molts anys va ser l'empresa més gran de Granollers, va tancar definitivament l'activitat industrial l'any 1991. Uns anys després, quan ja era de titularitat municipal, s'hi inicià un ambiciós projecte per convertir aquest espai situat al centre de la ciutat en «fàbrica de les arts», emmirallant-se en els grans equipaments culturals del nord d'Europa. Aquest article presenta aquest procés i les adaptacions que ha anat experimentant per tenir una definició pròpia. Descriu l'aparició dels nous equipaments culturals que han conformat Roca Umbert Fàbrica de les Arts com a projecte de suport a la creació i producció artística i cultural arrelat a la ciutat, les diverses línies de treball que l'integren, els programes que l'articulen i els seus reptes de futur.

Paraules clau: Roca Umbert Fàbrica de les Arts, creació artística, art contemporani, Granollers.

Abstract: The old textile factory, popularly known as «Ca l'Umbert», was the largest company in Granollers for many years until it permanently closed down in 1991. A few years later, when it was already owned by local authorities, there was an ambitious project to turn the place, right in the city centre, into an «arts factory», just like other great cultural sites in Northern Europe. This article shows the process and adaptations that have been worked on in order to get its own identity. It talks about how new cultural features have shaped the Roca Umbert Arts Factory as a support project for artistic and cultural creation and production whose roots are in the city of Granollers with the different activities and projects that have brought this about as well as its future challenges.

Keywords: Roca Umbert Arts Factory, artistic creation, contemporary art, Granollers.

Data de recepció: gener 2018; versió definitiva: març 2018.

1. El naixement de nous equipaments culturals: del taller a la fàbrica de les arts

1.1. Del taller de l'artista al barri creatiu

8

La tradició cultural ha consolidat equipaments culturals que tenen els orígens en temps remots. En el bressol de la nostra cultura podem trobar l'origen d'alguns dels nostres espais culturals, i és ja a la Grècia antiga quan apareixen museus, biblioteques i teatres. Alguns neixen a partir de les conquestes, com a magatzems de tresors robats; d'altres apareixen fruit d'una civilització complexa que treballa i forja amb el teatre el seu imaginari col·lectiu. Sorgeixen en aquell moment els tres espais culturals clàssics on es pot viure la imaginació i creació humana: museus, biblioteques i teatres.

La creació es valora per la seva capacitat de respondre al concepte de bellesa, en el context d'apreciar el treball intel·lectual i de menystenir el treball físic o més propi de l'artesania. Els tallers dels artistes són considerats espais de treball, i no tenen valor artístic. És una zona de treball on es porta a terme un encàrrec i la peça resultant serà adquirida i exhibida en un context públic o privat. Tenim documentació medieval en què ja es parla d'aquests espais, amb equips de treball integrats per diverses persones especialitzades en determinades parts del procés artístic.

En el romanticisme aquests espais adquireixen un valor més místic i esdevenen un espai on l'artista es reclou per trobar la inspiració, i on l'artista s'identifica com a professional autònom, més enllà de l'encàrrec de la noblesa o de la cort. No és fins al segle XIX que hi ha un gir important, herència de la revolució cultural que suposa la Il·lustració francesa, i els tallers parisencs es converteixen en espais de compartir coneixement a través de tertúlies.

En general, però, el taller era un espai físic poc valorat en el context artístic, en el qual predominava l'art com a canal amb el món de les idees i es menyspreava l'origen d'una peça, que era, al seu moment, molt dependent del domini d'una habilitat manual de reproduir la realitat. L'art com a representació de la natura i el seu afany per atrapar-la és una idea que ha perviscut al llarg dels segles, fins a inicis del segle XX, moment en què la reproductibilitat tècnica, com va teoritzar Walter Benjamin, ens condueix a les portes de l'art contemporani i a un gir important respecte als principis clàssics sobre allò que era l'art.

En aquest moment coincideixen processos que maduren de manera simultània: la consolidació de l'estat modern i la consegüent aparició de les noves polítiques públiques culturals, així com el nou rol de l'artista en el mercat de l'art.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

L'origen de l'ús de les fàbriques com a espai de creació, cap als anys setanta del segle XX, marca un canvi en la concepció del paper de l'artista i s'estén més enllà del taller. Es valora més un projecte i una direcció, més enllà de la promoció de la carrera d'un artista. La fórmula funciona perquè els protagonistes, els artistes, tenen el paper de controlar l'aparell de difusió de l'art, que fins aleshores estava centralitzat i dominat pel paper hegemònic dels museus i les galeries d'art, sotmeses a interessos que no sempre són coincidents.

Abans de la creació d'aquests equipaments, un referent de la transformació d'espais industrials caducs com a espais de creació va ser l'artista Andy Warhol, que va anomenar *The Factory* el seu estudi de Nova York (1963-1968) i va crear una simbiosi entre l'art del moment i els antics espais industrials com a espais de producció i exhibició; poc després, el 1976, i també a Nova York, Halanna Heiss va fundar el centre P.S. 1 Contemporary Art Center (actual PS1 Moma), molt enfocat a apoderar l'artista de l'espai d'exhibició.

El glamur amb què ara ens mirem aquell fenomen dista molt de la imatge del moment: eren espais aprofitats, sense valor, ni simbòlic ni econòmic, i amb lloguers molt ajustats a causa de la falta d'ús en què havien caigut i de les dificultats d'adaptar-se a nous usos que presentaven en l'aspecte pràctic.

Va ser mèrit d'ell convertir aquells llocs en espais atractius per a joves creadors i en punts de trobada on es podia prendre el pols de la contemporaneïtat. Aquesta apropiació s'ha fet servir com a instrument per regenerar barris industrials decadents, ja sigui d'una manera espontània i sense planificació o bé partint d'estratègies de planificació política i urbanística. És una situació que s'ha portat a terme inicialment a les grans metròpolis, com Londres i Nova York, i després s'ha estès a les grans capitals de tot el planeta, inclosa Barcelona.¹

En aquesta ocupació de l'espai industrial per part dels artistes, inicialment el veïnat és el primer interessat en la regeneració, i no sol haver-hi cap tipus de conflicte amb l'activitat artística. Els beneficis per al barri són evidents, ja que aporta més seguretat, pot desplaçar fins i tot activitat il·legal de la zona i aporta renovació social i econòmica. Exemples propers d'ocupació espontània a casa nostra són La Escocesa (Barcelona) i el Konvent (el Berguedà), que tenen el reconeixement de l'entorn per la seva capacitat de regenerar el barri i perquè donen resposta a necessitats socials i a comunitats que s'organitzen per defensar una idea o una solució a una preocupació compartida.

¹ Una interessant aportació a referència de la gentrificació a Barcelona és l'article de Casellas, A., Dot-Jutgla, E. i Pallarès-Barbera, M., (2012) «Artists, Cultural Gentrification and Public Policy». *Urbani izziv*, Urban Challenge, 23 (1), p. S104 - S114. <https://scholar.harvard.edu/files/montserrat-pallares-barbera/files/urbani-izziv-en-2012-23-supplement-1-010_artist.pdf> (data de la consulta: gener 2018)

Aquest canvi pot acabar tenint l'efecte contrari i la seva corba de creixement es pot veure interrompuda. Això els fa víctimes d'alguna manera d'un sistema de què formen part sense tenir-ne la culpa, fet que contribueix a la gentrificació de la zona. Es produeix l'expulsió del context artístic a causa de la pujada de les rendes per part dels propietaris, més interessats en col·lectius amb un poder econòmic superior (bars, punts de moda, inquilins comercials, etc.) i que busquen integrar-se en una zona que ara ja veuen segura, un nou barri creatiu i turístic allunyat dels artistes. Aquesta és la paradoxa d'un sistema en què l'art ha estat utilitzat com una estratègia.

Aquesta situació perjudica lògicament la imatge del sector artístic i no sempre té aquests resultats. Una manera d'evitar-ho seria fer una planificació honesta i sense pressions econòmiques, no centrada en el benefici capitalista sinó posant l'eix en el sentit democràtic. La planificació és l'eina de la gestió per crear el futur. I si es fa correctament, identificar la creativitat com un factor estratègic per la sostenibilitat urbana afavoreix el sector artístic.² Algunes xarxes internacionals treballen amb diverses metodologies al voltant d'aquest tema. És el cas de la Creative Cities Network de la Unesco, des del 2004, o de l'exclusiva Global Cultural District Network. També es pot detectar aquesta tendència en nombrosos projectes europeus presentats a programes, com Urbact.

Les fàbriques són una acció dins del marc general d'estratègia de ciutat i poden aportar beneficis econòmics, socials i culturals a la comunitat. Això es pot fer sense desplaçar la població (si hi ha un control governamental que tingui els objectius clars) i fent viables urbs on la diversitat, el contacte entre persones, la difusió d'idees, la sobirania i la participació ciutadana estiguin presents en tots els àmbits.

Les fàbriques de les arts beuen del canvi del concepte de taller i es converteixen en espais planificats (autogestionats o no) que incorporen espais de creació i de residència. Hi ha fàbriques que s'han especialitzat només en alguna disciplina (com és per exemple el model de Barcelona), mentre que d'altres són pluridisciplinàries (com és el cas de Roca Umbert). Un centre de creació no és una fàbrica de les arts, i no tant pel concepte sinó per la magnitud i la interconnexió que aporta el projecte de fàbrica, de suma de projectes creatius de diverses disciplines, més teixit que el de centre de creació, focalitzat normalment en una disciplina artística o més centrat en residències creatives i no tant en relació amb el context o implicat també en la difusió.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

² Ricard Florida ha aportat una mirada sobre l'evolució de l'espai urbà en la seva teoria de les classes i de les ciutats creatives (2002).

1.2. L'aparició de fàbriques de les arts en el context internacional

El concepte de fàbrica de les arts, entès de la manera més estricta, és la reconversió coordinada d'un antic espai industrial per part de més d'un agent artístic, un fenomen que va aparèixer de manera espontània als anys setanta, de bracet amb els canvis culturals i socials que venen implícits amb la revolució de 68.

L'any 1970, a la ciutat d'Amsterdam, es va produir el naixement d'aquest nou tipus d'equipament, de manera espontània. Una antiga fàbrica de llet, de nom Melkweg, va ser ocupada. La voluntat de les persones que van ocupar l'espai de manera il·legal era posar en el mateix context la creació i l'exhibició, habitualment separades, i organitzar-se per fer-ho. És més, no era habitual donar valor a l'espai de creació, i és aquest justament el canvi sobre el qual es crea aquesta nova generació d'equipaments. Amb aquesta primera ocupació, Melkweg esdevé la protofàbrica, la primera fàbrica de les arts en un antic espai industrial, entesa com a equipament pluridisciplinari on els artistes constitueixen els elements principals.

Aquesta experiència desorganitzada de Melkweg es repeteix en altres grans ciutats. En són exemples Huset, a Copenhaguen (1970); ufaFabrik, a Berlín (1979); Artsadmin, a Londres (1979); Rote Fabrik, a Zuric (1980), i KUFA Koblenz, a Alemanya (1980).

L'any 1983 és un segon moment important d'inflexió per a aquests centres autogestionats, que s'organitzen més enllà dels seus contextos per crear la Trans Europe Halles (TEH), una xarxa europea de centres culturals autogestionats, del model *bottom up*.³ Actualment formen part d'aquesta xarxa prop de noranta centres culturals multidisciplinaris i altres organitzacions culturals d'arreu d'Europa.

A poc a poc el model es consolida i apareix en altres espais i ciutats d'Europa: Confort Moderne, a Poitiers (1985); l'Usine, a Ginebra (1988), i a la dècada dels noranta, la famosa Kunsthaus Tacheles, a Berlín (1990, tancada el 2012); Belle de Mai, a Marsella (1992); Manufacture Atlantique, a Bordeus (1997), i Mains d'Oeuvres, a Saint-Ouen, París (1998). Un cas únic i molt singular en el nostre context és el naixement de Ca l'Estruch, a Sabadell (1995), com a centre de creació de les arts en viu i que s'ha acabat convertint en una fàbrica de les arts.

³ Segons el procés fundacional, es distingeixen dues categories: la *bottom up* són experiències ascendents, en què la constitució dels centres neix fruit de la suma d'iniciatives socials i que més endavant poden tenir un suport i reconeixement públic. El procés contrari és el *top down*, nascut d'una acció intervencionista de l'administració amb la voluntat de donar resposta a unes necessitats socials.

És especialment significatiu destacar que, en el cas de Marsella, l'equipament neix de la voluntat municipal de reurbanitzar un espai. Aquest és un gir important de guió respecte a les primeres fàbriques, molt més properes al teixit social.

Amb el nou mil·lenni, el concepte pren força en el context de la península Ibèrica i apareixen nous equipaments: Roca Umbert Fàbrica de les Arts, a Granollers (2004); Matadero, a Madrid (2006); l'Extra City, a Antwerp (2006); les fàbriques de creació de Barcelona (2006); la Laboral, a Oviedo (2007); la Kaapelitehdas, a Helsinki (2008), i Kindl, a Berlín (2016).

2. Els orígens de Roca Umbert

2.1. Del cotó a la cultura

Roca Umbert Fàbrica de les Arts és un projecte de llarga durada adaptat a la seva mida (més de 20.000 m²) i al seu entorn. Això li permet créixer de manera sostenible i anar avançant en els continguts marcats en el pla director. L'antiga fàbrica Roca Umbert tanca definitivament l'any 1991, tot i que durant uns quants anys més s'hi mantenen algunes activitats econòmiques vinculades a la distribució, sota un altre nom. El 1992 se signa un conveni a tres bandes, Roca Umbert, Ajuntament i Incasol, per tal que els terrenys de l'antiga fàbrica de Roca Umbert SL passin a titularitat municipal per a «recinte firal».

Aquesta és una etapa necessària de deriva, una etapa en què pren força la idea de convertir l'espai en un plató per a audiovisuals, després que una productora (Audiovisual Llop) demanés utilitzar el recinte el 1996. A partir d'aquest moment s'inicia una fructífera col·laboració amb productores, que culminarà l'any 2000 amb el conveni amb Diagonal Mar per utilitzar la fàbrica com a plató. Aquests usos aporten ingressos al consistori municipal, i això fa que aquesta activitat, vinculada a la indústria cultural, resulti molt atractiva.

En el terreny polític, però, ja es comença a gestar una idea que s'aparta d'aquest model més econòmic (i no tant de contingut cultural) per tal de promoure alguna cosa de la qual encara no saben el nom però que ja el 1999 se cita al ple com un «equipament de referència a tot Catalunya», amb una vocació pública.

La creació de fàbriques de les arts és una idea molt atractiva per als governs municipals en un moment en què les ciutats comencen a veure amb bons ulls els espais industrials abandonats. Això trenca amb la concepció

que fins aquell moment pressuposava que aquests recintes formaven part de l'extraradi.

En aquell moment, algunes ciutats ja estaven recuperant espais industrials. Barcelona n'és un exemple: amb els Jocs Olímpics del 1992 i amb el Fòrum del 2004, es van urbanitzar espais degradats i es va intentar donar-los nous usos. Bilbao, per exemple, també ho farà, i seguirà un model d'oblit encara present en una ciutat que ha estat capitana de la industrialització de tota la península i que va netejar la seva imatge de fum amb la creació de grans equipaments com el Guggenheim.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

El 2002 apareix per primera vegada a les actes dels plens municipals l'expressió "fàbrica de les arts". Això indica que ja es té consciència de futur i de projecte. Així, el 2003 s'aprova el Pla d'usos de Roca Umbert, redactat per Carles Giné i Josep Sampere, i ja el 2004 la junta de govern local aprova el Pla director arquitectònic, redactat per Manel Bosch. El 2004 apareix la primera figura de direcció i el primer equip tècnic adscrit al projecte. En l'àmbit municipal, el 2004 es crea el comitè d'impuls per seguir i orientar l'oficina de coordinació, i el 2005 es creen les primeres jornades tècniques, un element molt important dins del sector.

Els primers passos van ser els més delicats i compromesos a escala patrimonial. Si bé la fàbrica va ser reconeguda en el Pla Especial del Patrimoni Arquitectònic i Arqueològic, algunes de les actuacions inicials, com la recuperació de l'assegador per a l'escola taller entre el 1998 i el 2000, van suposar la transformació total de l'espai i l'oblit absolut del seu passat industrial. Això va propiciar, d'alguna manera, un replantejament del model, en què la seqüència era rehabilitar l'edifici per després dotar-lo de contingut. Així, doncs, l'esquema inicial es va capgirar i el procés va començar a l'inrevés: els continguts marcarien les reformes que calia fer-hi.

Tota la fàbrica ha tingut un desplegament al llarg de molts anys. El que podria semblar inconvenient ha estat, a la llarga, un avantatge, perquè ha permès fer madurar el projecte i els equips de treball implicats (des de polítics i arquitectes a gestors culturals), així com millorar encaixos.

El 2003 acaba la rehabilitació del primer equipament, el Centre Tecnològic i Universitari de Granollers. El 2005 s'inaugura la Biblioteca Roca Umbert i el 2006 s'inauguren els bucs d'assaig musicals i la Troca, Centre de Cultura Popular i Tradicional. El 2008 s'inaugura l'Espai d'Arts, espai de creació i difusió d'arts visuals, i el 2010 acaben les obres del Centre Audiovisual i dels espais de *coworking*.

El 2013 el Ple de l'Ajuntament de Granollers va aprovar l'adscripció de Roca Umbert Fàbrica de les Arts a l'empresa pública Granollers Audiovisual. Fins

aleshores havia estat gestionat directament per l'Ajuntament de Granollers, i el fet de passar a formar part d'una empresa pública facilita la gestió econòmica de l'activitat. No és fins el 2016 que l'empresa canvia de nom i passa a dir-se Roca Umbert Fàbrica de les Arts, moment en què s'hi incorpora una nova gerent.

El 2012 se celebra la inauguració de la sala de concerts Nau B1. El 2013 s'inauguren els espais de residència per a artistes visuals; el 2014 és el torn de la Tèrmica, com a centre d'interpretació, i finalment, el 2016, neix el Centre d'Arts en Moviment. En aquest moment més d'un 70% de la superfície construïda està habilitada.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Vista aèria de la fàbrica, 2018. Autor: Roger Franch.

2.2. A la recerca de la definició del projecte

A Catalunya els espais de producció van anar apareixent de manera autònoma en el territori, i van ser bons exemples de suport al treball artístic. Destaquem per la seva importància Hangar, Can Xalant o l'H Associació per a les Arts Contemporànies, a Vic.

És d'aquest context que es crea, l'any 2006 la Xarxaprod, una associació de diversos centres de producció i creació al servei de la producció cultural contemporània. Si bé inicialment van néixer vinculats només a les arts visuals, més endavant es va considerar oportú no fer distincions per disciplines artístiques i treballar amb una mirada més àmplia i més adaptada a la creació.

Són espais habitualment destinats a una disciplina artística: o arts visuals, o dansa, o teatre, o fotografia, etc. Roca Umbert en va ser membre fundadora i el treball de totes aquestes iniciatives ha estat una referència i un estímul per repensar el projecte de fàbrica de les arts.⁴

En el terreny conceptual, Roca Umbert havia de pensar-se, i a inicis del 2005 s'organitzen unes jornades tècniques per definir el projecte. Tenen lloc diverses trobades a porta tancada coordinades per Lluís Noguera, amb la col·laboració, entre d'altres, de Jordi Oliveras, d'Indigestió; Jordi Bertran, de la Fira Mediterrània d'espectacles d'arrel tradicional; Marta Clari, del Consorci de Biblioteques de Barcelona; Berta Sureda, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Salvador Sunyer, de Bitó Produccions; Miquel Molins, de la Fundació Banc de Sabadell; Pau Serna, de Qualitat Kultura; David Casacuberta, de la UAB; Annamari Laaksonen, d'Interarts; Jordi Martí, del CCCB; Francesc Vila, de la Diputació de Barcelona, i Jordi Pardo, del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya.

També es van portar a terme les Jornades Arts de Fusió, comissariades per Pere Bàscones, durant els anys 2005, 2006 i 2007, obertes al públic i amb un notable èxit de participació. Es tractava d'un conjunt de xerrades i debats dins del terreny que entrellaçaven i combinaven les arts visuals amb les arts sonores i musicals, posant un interès especial en aquelles pràctiques artístiques que tenien com a motor de creació les noves tecnologies.

Més enllà de la nostra ciutat, el setembre del 2013 se celebra una primera trobada d'espais i fàbriques de creació a Fabra i Coats, organitzada per Fabra i Coats (Ajuntament de Barcelona - ICUB) i Bonart. Es va anomenar "Els cilindres de la creació contemporània" i s'hi va portar a terme una taula rodona, moderada per Ricard Planas i amb les intervencions de Pere Bàscones (Centre d'Art i Natura de Farrera), Ione Hermosa (La Central del Circ de Barcelona), Lluçia Homs (Fàbriques de Creació de Barcelona), Teresa Llobet (Roca Umbert de Granollers), Quim Moya (Cal Gras d'Avinyó) i Roser Oduber, presidenta de Xarxaprod. Hi van assistir més de vuitanta professionals del sector.

Aquesta trobada va ser d'alguna manera el detonant per a la preparació d'unes jornades més extenses, organitzades l'octubre de 2014 per l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona (ICUB) amb el nom de Factorial - Jornades Internacionals de Fàbriques de Creació. El seu objectiu era crear una oportunitat d'intercanvi i debat sobre els aspectes relacionats amb

⁴ Els actuals membres de Xarxaprod són: BaumannLab, Cal Gras, Centre d'Art i Natura de Farrera, CeRCCa. Centre de recerca i creació Casamarles, Concèntrica-Espai d'Art Moritz, EINA / Espai barra de Ferro, Experimentem amb l'ART / Espai EART, Homesession, Identitat, Jivar Creació i Societat, La Xina A.R.T, Nau Còclea, Nau Ivanow, T Art Centre, tallerBDN, Telenoika, TPK Art i Pensament Contemporani.

aquests nous espais culturals, que conjuguen acció cultural, creació artística i diàleg amb l'entorn. La programació incloïa la presentació d'experiències existents i el debat sobre qüestions com governança, mobilitat, retorn social, infraestructures, finançament o comunicació, amb un enfocament a escala europea.

El model de Barcelona és una aposta que té una àmplia repercussió als projectes de Roca Umbert. Es va iniciar posteriorment, el 2007, i tot i que mantenen força similituds, difereixen en una qüestió de base, i és que el projecte de Barcelona és una xarxa de centres de creació i producció.

El projecte de Roca Umbert s'ha anat redefinint de manera interna fins a l'actual situació conceptual.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

3. Roca Umbert com a fàbrica de les arts

En el moment que es va definir el Pla director de la fàbrica Roca Umbert es tenia present una concepció concreta de què eren les polítiques culturals, quina era la funció de les institucions i quin paper havia de tenir el tercer sector en relació amb aquest equipament d'equipaments: la fàbrica s'hauria pogut quedar només en el projecte artístic, més propi de les fàbriques del nord, però va anar més enllà i, des d'una concepció més holística i moderna, es va posicionar impulsant una fórmula molt més participativa, amb un retorn social fàcilment mesurable amb la participació i que no depengués només del projecte artístic que s'hi desenvolupés.

De fet, mentre que altres espais han estat marcats per direccions artístiques molt concretes que han posicionat el projecte dins del sector, marcant tendència i buscant l'excel·lència i el lideratge, a Roca Umbert no hi ha hagut mai aquesta voluntat. Amb els seus pros i contres, aquesta tendència a una direcció més gerencial i menys artística ha donat alhora una estabilitat al projecte i un marc de treball obert i diluït a la vegada, però constant i amb una projecció de consolidació més lenta.

Roca Umbert és un espai cultural viu, obert a tothom i en transformació constant, al servei dels processos creatius, la formació artística participativa i el diàleg entre les arts, que avança cooperant amb el teixit artístic emergent. Les línies conceptuals que marquen la dinàmica del centre són:

- El procés com a alternativa a la producció acabada
- La fusió i la interrelació entre disciplines com a eina creativa
- La transversalitat entre el creador o creadora, el públic i la institució
- La recuperació de la memòria històrica i patrimonial de la fàbrica tèxtil

Amb l'experiència, l'equipament va anar assentant-se i inaugurant espais, i es va veure necessari organitzar d'una altra manera els programes i projectes. L'estructura havia de ser estable però molt més interrelacionada entre disciplines, tot i que alhora calia que fos centralitzada per tal de poder coordinar i esdevenir un projecte únic, nascut de la suma d'objectius comuns. El 2016 es va fer un esforç per ordenar i sistematitzar l'activitat i millorar la planificació, treballant amb objectius i avaluant els programes. Es van establir tres maneres diferents de destacar i organitzar l'activitat: per programes, per macroprojectes i per línies de treball.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

3.1. Programa de difusió

El suport a la creació té la voluntat de promoure projectes en la seva totalitat o en una fase concreta del procés de creació: la conceptualització, documentació i recerca, el període de concreció, la posada en pràctica i elaboració de les matèries o l'etapa de construcció final dels elements que integren el projecte creatiu.

El programa de difusió, en el cas d'una fàbrica de creació, fa referència a allò que es programa i s'obre al públic; és aquest qui decideix si l'interessa i si finalment participará de l'activitat. Està molt vinculat a les residències i, lògicament, a les línies de treball que integren el seu projecte. Igualment, es crearà una programació de qualitat que interessi diversos públics.

A les fàbriques, a més, les activitats busquen i poden experimentar nous formats, com ara assajos oberts, *jams* participatives, etc. L'espai, mancat de butaques, apropa el públic a nous formats, i esdevé una gran oportunitat per participar de l'activitat cultural des d'una altra perspectiva.

El programa de ciutat acull aquells projectes que promouen el treball amb col·lectius específics i que tenen una vocació clara d'acció sociocultural. Per tant, les activitats es pacten amb associacions i col·lectius i tenen uns objectius que van més enllà de l'àmbit cultural.

3.2. Programes específics

3.2.1. Residències

El programa de residències és l'ADN de les fàbriques de creació i converteix el projecte en un espai de producció artística. Es diferencia d'altres espais de creació amb el programa de residències, que és transversal als tres eixos. El programa de residències de Roca Umbert és un programa transversal

entre les diverses àrees de treball de la fàbrica i és una manera de donar suport a una activitat artística, creativa o vinculada a la cultura en alguna de les seves múltiples expressions. Aquests programes, habituals a les fàbriques de les arts, permeten donar suport a la producció o a la investigació amb diverses modalitats. Serveixen per fer costat a una activitat artística, creativa o vinculada a la cultura en alguna de les seves múltiples expressions.

18

Al seu torn, el programa de residències està dividit en tres subprogrames: el de suport a projectes artístics (d'imatge, moviment o música), el de suport a la indústria cultural creativa i el de suport a associacions culturals vinculades a la cultura popular. Es realitzen diverses convocatòries, normalment segmentades per disciplines, i segons l'àmbit d'actuació es determinen els diversos tipus de suport. Aquestes convocatòries es valoren en tribunals formats per professionals del sector, que determinen els projectes guanyadors partint dels criteris establerts a les bases.

En alguns casos una residència pot ser un contracte de cessió d'espai a un preu bonificat; en d'altres serà una aportació econòmica de la institució per tal de portar a terme un projecte, i en un tercer cas, encara, poden ser formacions subvencionades amb un professional reconegut. En totes les modalitats de residència, hi ha unes contrapartides més enllà de l'intercanvi econòmic que beneficien ambdues parts (aporten visibilitat en la comunicació del projecte, presentació oberta al final de la residència, formació vinculada al projecte, etc.). D'aquesta manera, hi ha un retorn social que permet apropar els projectes als nous públics alhora que es potencia la participació ciutadana.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Interior d'un taller d'un artista resident de la línia de treball d'arts visuals i imatge, 2016. Autor: Roc Pont. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

Roca Umbert va acollir, el 2016, un total de 105 residències, de les quals 42 corresponien a projectes artístics (14 residències d'imatge, 6 de moviment i 22 de música), 26 a empreses (dels projectes de suport a la indústria cultural creativa), 15 a associacions culturals vinculades a la cultura popular i 22 més a altres associacions culturals no incloses en els altres apartats, com és el cas de companyies amateurs de teatre, de circ, etc.

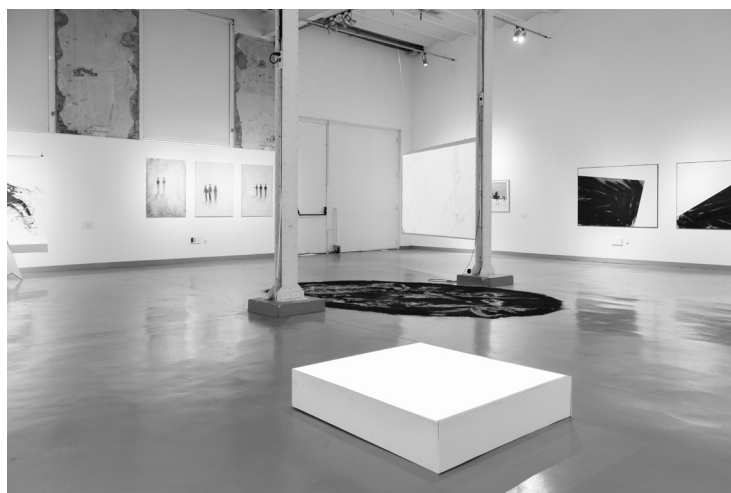
3.2.2. Exposicions

Definir els objectius de la programació expositiva, centrada en la línia d'arts visuals, de Roca Umbert ha de ser necessàriament fruit d'un exercici equilibrat entre la reflexió de què és un centre de producció i quins són els espais expositius de la ciutat i l'encaix que s'ha d'establir entre ells.

Aquesta reflexió porta a definir un programa que fomenta les produccions pròpies, ja que permet mantenir aquest pols amb el present i alhora fomentar la creació des de primera línia. Aquestes exposicions han d'estar connectades i partir del treball en xarxa amb altres equipaments o centres, com també poden formar part d'una coproducció o d'intercanvis.

El repte és construir discurs i passar d'un pla més directe a posicionar l'activitat artística dins del pensament i de la reflexió del sector artístic, amb el treball amb crítics i comissaris, que enriqueixen i donen nous continguts.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Vista de la sala expositiva de l'Espai d'Arts de Roca Umbert, 2016. Autor: Roc Pont. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

Actualment la selecció de les propostes es realitza a través d'una convocatòria oberta, en la qual un comitè d'experts, integrat per experts externs, personal de Roca Umbert i Joan Fontcuberta, que actua d'assessor, selecciona les propostes.

A partir de la selecció d'aquests projectes artístics, es treballa per la difusió dels continguts i pel retorn a la ciutat.

3.2.3. Festivals

Anualment es programen a Roca Umbert alguns esdeveniments que, pels seus objectius i per la seva magnitud, representen fites importants per treballar els objectius generals de la fàbrica, més enllà de les línies de treball específiques.

El terme *festival* s'utilitza per descriure aquells esdeveniments que es caracteritzen perquè inclouen nombrosos actes i poden durar diversos dies en un o diversos llocs. A diferència dels espectacles aïllats, un festival sol durar moltes hores, encara que sigui dins d'un sol dia. La seva magnitud permet desenvolupar el treball dels objectius d'una manera diferent de les activitats aïllades i té un protagonisme destacat. Té el poder de congregar molta més gent, ja que la varietat d'actes i la publicitat que se'n fa són molt grans.

Roca Umbert té diversos festivals que permeten treballar una o més línies de treball. Alguns estan més vinculats a una línia de treball, com ara el MAC (Mercat Audiovisual de Catalunya), que és el més antic de tots els que es fan a la fàbrica; el Minibeat, festival de música independent en format familiar, o el Panoràmic, acabat d'estrenar.

Una menció especial mereix la Mostra d'Art Urbà, que neix com un festival que pretén ser un espai de trobada per incentivar l'experimentació al voltant del concepte de fàbrica, per convertir-la en un espai de creació i d'exhibició de les diverses disciplines artístiques que conviuen a Roca Umbert. La primera edició va tenir lloc el 2012 i actualment forma part de Transefímers, vinculat a la Xarxa Transversal.

Si bé la MAU es va iniciar com un festival específic d'arts visuals, en les darreres edicions el pes de la resta de disciplines creatives ha anat apareixent i configurant-lo com un festival de fàbrica.

Visita comentada a les intervencions artístiques que es realitzen arreu del recinte amb motiu de la MAU (Mostra d'Art Urbà), 2016. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

3.3. Línies de treball

Les línies de treball serveixen per organitzar l'activitat de la fàbrica més enllà dels edificis, donant importància als continguts específics que es treballen en cadascuna de les disciplines artístiques i culturals que s'hi acullen. Això afavoreix una organització més coordinada i professionalitzada.

Aquesta organització flexible permet treballar a qualsevol espai del recinte la disciplina artística o cultural que es vulgui, si l'espai ho permet. Això enforteix sobretot la possibilitat d'organitzar, donar suport i promoure accions socials comunitàries i el treball a dins de la fàbrica amb grups amateurs, que fins ara no havien tingut un espai on integrar-se.

Les línies de treball parteixen de diferents disciplines artístiques o àmbits culturals perquè, tot i que l'objectiu de Roca Umbert és impulsar la transversalitat entre disciplines, resulta imprescindible partir de les característiques pròpies de cadascun dels sectors per poder anar més enllà i fer els salts que permetin treballar d'una manera transversal.

La transversalitat no ve donada pel simple fet de treballar l'un al costat de l'altre, sinó que sorgeix de la capacitat d'identificar les necessitats de cadascun dels projectes artístics. Aquesta cohesió es pot aconseguir només amb un bon treball de gestió cultural i de dinamització artística.

3.3.1. Imatge: arts visuals i fotografia

L'Espai d'Arts és el centre de creació, producció, difusió i formació d'art contemporani que lidera el programa d'arts visuals de Roca Umbert. L'equipament es va inaugurar l'any 2008.

22

La missió del centre és actuar com a nexa de diàleg entre creadors i públic. És un equipament destinat a afavorir la creació contemporània i a difondre-la, fomentant la trobada i l'intercanvi d'experiències creatives basades en l'experimentació i la recerca constant, i treballant amb un interès especial el camp de la imatge com a eina de creació i de transmissió de coneixement.

Ahora, promou el diàleg amb la fàbrica a través de la interrelació entre disciplines, apostant per un nou paper del públic i treballant la memòria de Roca Umbert. Els objectius estratègics de l'Espai d'Arts són:

- Promoure serveis a la comunitat artística que facilitin el desenvolupament de la seva feina
- Impulsar formació especialitzada relacionada amb les arts visuals
- Apropar la creació contemporània a públics diversos

L'Espai d'Arts forma part del programa de residències, ja comentat en l'apartat anterior. A més a més, impulsa una programació expositiva, amb aproximadament cinc exposicions de producció pròpia a l'any que sovint són exportades a altres centres del territori. A banda, té un programa d'acció sociocultural on es combina formació, activitats familiars, treball amb col·lectius desfavorits, etc.

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va publicar el Decret 195/2010, de 14 de desembre, de la Xarxa Pública de Centres i Espais d'Arts Visuals de Catalunya. Aquesta xarxa inclou un conjunt de centres repartits pel territori i que fan una bona feina; són els següents: Bòlit, Centre d'Art Contemporani (Girona); ACVic, Centre d'Arts Contemporànies (Vic); M|A|C Mataró Art Contemporani (Mataró); Fabra i Coats, Centre d'Art Contemporani de Barcelona; Centre d'Art Tecla Sala (l'Hospitalet de Llobregat); Centre d'Art la Panera (Lleida); Lo Pati. Centre d'Art de les Terres de l'Ebre (Amposta), i Tinglado 2. Centre d'Art de Tarragona. Inexplicablement, aquesta classificació no va incorporar Roca Umbert i la va deixar en una posició dèbil; és encara un tema pendent.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

3.3.2. Moviment: circ, dansa, teatre i performance

El Centre d'Arts en Moviment és el centre de creació per a l'aprofundiment del llenguatge del cos, vinculat al moviment i a les disciplines de dansa, teatre i circ, destinat a professionals, en vies de professionalització, amateurs i agents emergents del sector. La seva missió és esdevenir un eix aglutinador de l'activitat creativa vinculada al moviment, relacionar-la amb la ciutat i amb la ciutadania, integrar-la amb la resta de l'activitat de la fàbrica (audiovisual, arts plàstiques, musical, etc.) i posar-la en relació amb la creació contemporània que es desenvolupa a escala local i nacional. Els objectius són:

- Impulsar serveis a la comunitat artística que facilitin el desenvolupament de la seva feina
- Oferir formació especialitzada relacionada amb les arts de moviment
- Apropar la creació contemporània a públics diversos.

La voluntat del CAM és establir sinergies i col·laboracions amb altres centres i institucions per incentivar l'intercanvi i la difusió dels projectes artístics. Coordina les activitats vinculades al moviment que es fan a la fàbrica (residències de teatre amateur, residències singulars com l'escola de teatre Arsènic, etc.). A banda del programa de residències, també impulsa formació per a professionals i té un programa d'acció sociocultural en què combina formació, activitats familiars, treball amb col·lectius desfavorits, etc.

L'equipament es va inaugurar l'any 2016 i disposa de dues sales, una amb linòleum i parquet específic per a dansa, de 236,25 m², i una altra d'oberta amb rajola hidràulica, de 492,05 m².

Residència d'una companyia emergent al Centre d'Arts en Moviment de Roca Umbert, 2016. Autor: Roc Pont. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

3.3.3. Música

El suport a la música es porta a terme a dos espais diferents dins de Roca Umbert: la sala Nau B1, espai de difusió musical, inaugurada el 2012, i els bucs, espais d'assaig musical, inaugurats el 2006.

La missió de la línia de treball és afavorir la creació musical moderna i difondre-la, fomentant la trobada i l'intercanvi d'experiències creatives. Els objectius són:

- Promoure la difusió de la música moderna
- Captar nous públics i crear noves audiències
- Oferir serveis a la comunitat musical que facilitin el desenvolupament de la seva feina
- Treballar en xarxa amb les iniciatives del territori.

La part de residències per a grups musicals es porta a terme als bucs d'assaig oferint serveis vinculats al foment i la promoció de la música. És l'espai on els músics poden assajar, formar-se, assessorar-se, enregistrar, editar i difondre els seus treballs. Els seus objectius són:

- Dinamitzar l'accés dels músics joves del municipi i de la comarca, no professionals o que vagin pel camí de ser-ho, a espais d'assaig de qualitat.
- Potenciar la creació de grups musicals o formacions musicals noves, o formats corresponents.
- Guiar els músics preprofessionals: assessorament musical, formació...

Els bucs tenen sis espais insonoritzats i un estudi d'enregistrament, amb un ampli horari distribuït al llarg de tota la setmana. Durant l'any 2016 hi va haver 8 grups que van mantenir un espai llogat mensualment, 7 grups van llogar un espai per hores i 14 entitats o grups van utilitzar l'estudi d'enregistrament. A banda d'això, Roca Umbert també ofereix residències tècniques per a grups musicals. Es porten a terme a la Nau B1 i permeten posar a prova la fase final de creació d'un concert.

Una part molt important de la línia de treball de música és el projecte de suport a la difusió que es porta a terme a través de l'exhibició musical. Des de feia anys la sala de concerts havia estat una reivindicació del sector musical, que demanava un espai per poder promoure els seus treballs. Aquesta petició es va recollir i es va buscar la manera d'integrar-la amb la situació d'oferta pública, sense entrar en conflicte amb l'oferta privada ja existent.

Es dissenya una programació estable de concerts de música moderna, dividida en dues temporades. La programació es treballa a partir de les propostes d'un grup d'experts, i els continguts de la programació es decideixen tenint en compte la diversificació d'estils. Això permet portar propostes de música

en viu de qualitat que interessin un ampli grup d'espectadors i fomentin la creació de públics.

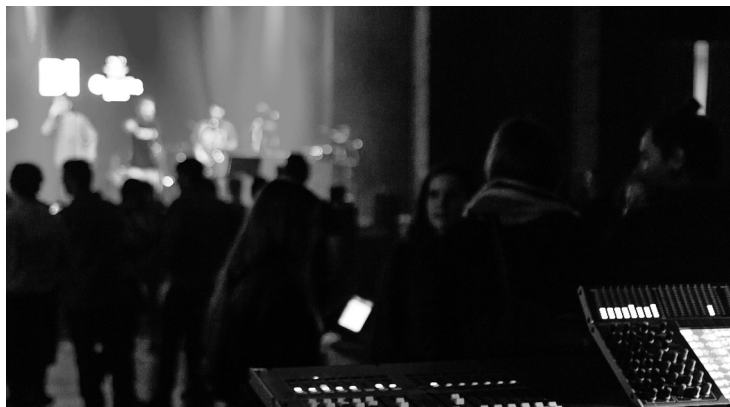
En la majoria dels concerts actuen grups locals o comarcals amb la voluntat d'oferir una plataforma de difusió als grups que comencen. Es programen aproximadament 25 concerts a l'any, amb uns 50 grups (60% comarcals o locals i 40% grups professionals no locals). També es programa anualment un festival i una fira vinculats a la música. El festival Minibeat, nascut de la iniciativa associativa l'Arcada, promou música independent per a públic familiar, i la fira Taral·la, coorganitzada amb l'Associació Taral·la, impulsa la formació musical i la seva rellevància com a element educatiu. També s'acullen concerts impulsats per altres associacions de la ciutat (Jovent Ignorat, Entremares, Escola de Música Combo, Xics de Granollers, etc.).

25

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Fotografia de l'interior dels bucs d'assaig musical, 2016. Autor: Roc Pont. 2016. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

Fotografia de la sala de concerts Nau B1 de Roca Umbert, 2016. Autor: Roc Pont. 2016. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

3.3.4. La indústria cultural i creativa (ICC)

La fàbrica és un espai de suport a la creació, tant en els seus àmbits més emergents, mitjançant les residències específiques descrites per a cada equipament o disciplina, com per a iniciatives creatives amb una trajectòria més llarga.

26

La línia de treball vinculada a la indústria cultural creativa promou el treball amb el sector econòmic de la cultura, combinant la creació, la producció i la comercialització de continguts creatius que siguin intangibles i de naturalesa cultural. Els objectius són:

- Intensificar les estratègies de cooperació entre la iniciativa pública i la privada
- Dissenyar millors estratègies de potenciació de les residències creatives de la fàbrica.

El programa de residències de la indústria cultural és el projecte que regula aquest intercanvi, i es concreta en cessió d'espai o un punt de treball a un preu bonificat per tal que l'emprenedor pugui desenvolupar un projecte. Aquesta residència es regula per una convocatòria oberta, en què el criteri no és estrictament econòmic sinó que es busca el benefici per a ambdues parts (visibilitat en la comunicació del projecte, participació en trobades professionals, vinculació amb l'activitat cultural de la fàbrica, etc.).

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Imatge d'un espai de coworking per a empreses i emprenedors de la indústria cultural i creativa, 2016. Autor: Roc Pont. 2016. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

Els àmbits de treball dins de les indústries culturals creatives que es reforcen des de Roca Umbert són: audiovisual, arts plàstiques, arts escèniques, llibre, música, públics i cultura digital. Aquesta focalització en determinats àmbits permet treballar en una direcció i facilitar que les persones que en formin part tinguin interessos comuns i, per tant, el treball en xarxa sigui més fàcil. A més a més, aquestes necessitats del sector creatiu es recullen en les residències singulars, que es planifiquen i es pacten a partir de convenis específics. S'hi promou l'intercanvi de sinergies i els beneficis màxims de la relació entre les dues parts. Les residències singulars a Roca Umbert són les següents:

Taller de l'artista Joan Fontcuberta L'artista va iniciar la seva activitat a la fàbrica l'any 2012, quan va instal·lar el seu espai de treball en una part de la nau E1. El 27 d'octubre del 2016, Joan Fontcuberta i l'Ajuntament de Granollers van signar un conveni de col·laboració per donar suport a la creació contemporània i projectar Roca Umbert i la ciutat. Es detallen les seves aportacions en forma d'accions vinculades a l'assessorament artístic de la programació anual de la fàbrica i en el programa de residències. A principis del 2017, l'artista es trasllada a una secció de la nau G3, recentment rehabilitada. Hi treballen habitualment tres persones i ell hi combina la feina com a fotògraf professional i assagista, i utilitza l'espai com a taller de les seves produccions artístiques.

Arsènic Escola de Teatre Establerta a Roca Umbert des de l'any 2011, en una part de la nau E1, Arsènic és una iniciativa privada que promou el teatre com a eina cultural i educativa. És un espai formatiu i de creació artística on les arts escèniques són l'eix vertebrador. Desenvolupa tallers de dansa i teatre i formació de joves actors. El retorn a Roca Umbert és l'assessorament en continguts i la realització d'esdeveniments com les *jams* de teatre mensuals, la participació en les portes obertes del Centre d'Arts en Moviment i la coorganització del Microteatre.

Taller Sarandaca Establert a Roca Umbert des de l'any 2006, és una iniciativa privada, molt coneguda arreu del territori, que es dedica a la creació de gegants, capgrossos i altres elements del bestiar festiu vinculat a la cultura popular i tradicional. Ocupa part de la nau G4. Hi treballen quatre persones.

3.3.5. Cultura popular

Si una de les línies de Roca Umbert resulta absolutament singular respecte a la resta de fàbriques és, sens dubte, la línia de cultura popular. Les fàbriques de les arts d'Europa no incorporen aquesta línia de treball, si més no en el sentit que hi donem des del context mediterrani.

El tercer sector⁵ és el concepte que engloba les entitats no governamentals i no lucratives, en contraposició al «primer sector» o sector públic (governamental i no lucratiu), i al «segon sector» o sector de l'empresa privada (no governamental i lucratiu). La Llei de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural (1993) marca ja en el preàmbul que entén la cultura popular com el «conjunt de manifestacions culturals, tant materials com immaterials, com són les festes i els costums, la música i els instruments, els balls i les representacions, les tradicions festives, les creacions literàries, la cuina, les tècniques i els oficis i totes les altres manifestacions que tenen caràcter popular i tradicional, i també les activitats tendents a difondre-les arreu del territori i a tots els ciutadans».

De manera específica, i atès el context de Granollers, es va incorporar al projecte les entitats de cultura popular, que a més ja ocupaven l'espai de manera espontània cap a finals de la dècada dels noranta. A banda de l'espai de trobada, la necessitat d'espais per construir elements de la festa va ser una demanda d'associacions i una bona estratègia de planificació de política cultural. Així, va entrar a formar part d'un projecte cultural més ampli, que pot tirar endavant iniciatives, ajudar-les a consolidar-se i a treballar en el context de ciutat.

Aquesta estratègia de gestió ha d'afavorir les entitats nascudes de la societat civil, sense entrar-hi en competència ni voler substituir-les. Cal donar suport i facilitats al desenvolupament de la vida associativa, i les entitats no han de caure en el paternalisme ni en la dependència de l'administració. És una responsabilitat compartida a parts iguals i és important anar renovant el compromís per construir el benestar social i en part l'individual.

Les entitats de cultura popular es determinen per un enfocament més etnològic, més vinculat al patrimoni immaterial (en tant que part del patrimoni cultural) i, de manera més específica, a formes d'expressió (manifestacions festives, tècniques artesanals, imaginari, tradició oral, música i dansa) més subjectes a les variacions culturals. En principi, no tenen un suport físic, en el sentit més clàssic del terme (patrimoni moble i immoble).

La Troca, Centre de Cultura Popular i Tradicional, és l'equipament de Roca Umbert Fàbrica de les Arts destinat a la cultura d'arrel tradicional. Es va inaugurar l'any 2006. La missió del centre és vetllar per la dinamització i preservació de la cultura tradicional i popular, és a dir, el conjunt de valors simbòlics, coneixements tècnics, formes d'organització social o pràctiques culturals presents a la vida quotidiana de les persones i els grups socials.

⁵ Aquest tercer sector equival amb certes diferències a l'anomenat esquema de les quatre hèlixs (universitat, indústria, govern i societat civil).

Els objectius són:

- Afavorir la interrelació entre les diferents entitats
- L'aparició de projectes comuns
- La creació d'espais de reflexió, investigació, creació i difusió cultural.

La Troca acull vuit entitats en residència: tres entitats vinculades directament a la Festa Major (la colla dels Blancs i dels Blaus de Granollers i dues de lligades directament al foc i a la pirotècnia: els Diablers de Granollers i el Drac de Granollers), dues de vinculades a la dansa (l'Esbart Dansaire i Passaltpas, danses del món), dues de lligades a la imatgeria festiva (Amics de Gegants i Capgrossos) i finalment una associació vinculada al món casteller (els Xics de Granollers).

Alhora, té un programa de difusió al voltant de les manifestacions festives, tècniques artesanals, tradició oral, música i dansa i costumari. Fa una incidència especial en la formació de tècniques musicals (percussió), la dansa i el reforç de la celebració de les festivitats, ja sigui amb tallers de suport a les celebracions tradicionals (Sants Metges, Carnestoltes, Castanyada) o bé amb la coproducció d'exposicions (Festa Major).

La Troca afronta nous reptes, vinculats als canvis dels àmbits tradicionals de socialització (família, escola, entorn laboral) i també a les transformacions de les categories d'identificació col·lectiva (classe social, nacionalitat, religió, sector professional o família).

Interior de la Troca, l'equipament de la cultura popular de Roca Umbert, 2016. Autor: Toni Torrellas. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

3.3.6. El patrimoni industrial i la tecnologia

Segurament, un element ineludible i inherent a la fàbrica és la Tèrmica. La Tèrmica és el cap visible del patrimoni en forma de centre d'interpretació del passat industrial.

30

Roca Umbert queda protegida el 2003 pel Pla especial del patrimoni arquitectònic i arqueològic, si bé la preservació del patrimoni queda fixada a tipus III, que a la pràctica significa només la conservació de la façana amb reforma i/o ampliació condicionada. Aquest nivell baix de protecció podria haver donat ales als arquitectes per conservar únicament els volums i fer intervencions molt menys conservacionistes. Tot i això, és cert que algunes de les actuacions que s'hi han fet no han prioritzat la riquesa visual que proporciona l'estètica industrial. En el terreny de la protecció, el 2008 es declara finalment la fàbrica Roca Umbert com a Bé Cultural d'Interès Local i, per tant, queda més emparada per la llei de patrimoni. Aquesta declaració posa èmfasi en la xemeneia, la reixa, la Tèrmica i el refrescador.

La Tèrmica es va restaurar l'any 2011, després d'un costós procés d'eliminació d'amiant i de la construcció d'una nova teulada en una de les dues naus que la integren. La museografia es va posar en marxa el 2014, amb l'obertura al públic, i tenia un objectiu clar: fer conèixer l'activitat museogràfica amb les múltiples activitats de la fàbrica que s'hi porten a terme vinculades a altres línies de treball (concerts, contacontes, rotatges, etc.).

La museografia se centra en tres audiovisuals. El primer explica la història de la fàbrica en el context granollerí i també en el context de Catalunya. El segon és una interpretació gràfica de l'interior de la Tèrmica, i finalment el tercer és una interpel·lació al visitant sobre els seus hàbits de consum energètic i el cost ambiental que això té a escala planetària.

El reconeixement de les institucions no va trigar a arribar: el 2015 el mNACTEC va fer pública una selecció oficial dels 150 elements destacats del patrimoni industrial, i la Tèrmica va entrar a formar-ne part. Aquest va ser el pas previ perquè el 3 de novembre del 2016 se signés un conveni entre l'Ajuntament de Granollers i la Generalitat de Catalunya per tal que la Tèrmica entrés a formar part del Sistema Territorial del mNACTEC.

El Sistema Territorial del mNACTEC és una xarxa de 27 centres museístics i patrimonials independents i singulars que expliquen els processos productius industrials al territori català. Els museus del projecte expliquen la industrialització a Catalunya mitjançant les seves col·leccions i/o la museïtzació de les diferents activitats productives que han existit i de les quals encara han quedat restes comprensibles, que constitueixen el nostre patrimoni

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

industrial. Amb aquesta integració al Sistema Territorial, la Tèrmica queda posicionada a la xarxa de màxima importància en la conservació, preservació i difusió del patrimoni industrial català.

La missió de la Tèrmica és promoure la intersecció d'art, ciència, patrimoni i tecnologia, donant a conèixer el patrimoni industrial de la ciutat de Granollers a partir de les restes conservades de la Tèrmica de Roca Umbert. Té per objectius conservar el patrimoni industrial, destacar el patrimoni industrial i tecnològic i sensibilitzar en temes de tecnologia i energia.

31

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

La Tèrmica entra a formar part de l'oferta turística de la ciutat de Granollers, i alhora es presta a acollir activitats que es fan a la resta de la fàbrica (concerts, exposicions, etc.) així com rodatges audiovisuals o fotogràfics. La resistència d'alguns dels materials usats (ferro colat, coure, planxes d'acer, etc.) facilita la combinació d'usos i no posa en perill la seva conservació. Així es fa en altres espais de casa nostra a partir de l'exemple dels pioners en conservació de grans espais patrimonials industrials del s. XX, a la regió de la conca del Ruhr, a Alemanya. Alguns elements estan específicament protegits, aïllats o canviats de lloc, però la gran majoria no s'han de veure alterats.

En el terreny del patrimoni industrial immaterial, entre el 2005 i el 2008 es va portar a terme, en col·laboració amb l'Arxiu Municipal de Granollers, un projecte de la memòria històrica de la fàbrica (i per extensió de la ciutat) amb

Vista de la secció de producció energètica de la Tèrmica, una museografia poc intervencionista que ajuda a fer un viatge al passat i a comprendre com funcionava i com s'hi treballava, 2016. Autor: Roc Pont. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

un centenar d'entrevistes a antics treballadors i treballadores. Tot aquest material es va ingressar a l'arxiu per tal de garantir-ne la conservació i l'accessibilitat. Aquest projecte va rebre el reconeixement del premi Innova, que li va atorgar un dels Premis de Comunicació 2007 (organitzats per la Diputació de Barcelona) com a millor iniciativa en el camp de les noves tecnologies. També es va treballar amb l'arxiu per tal de preservar el material administratiu que havia quedat a la fàbrica. Va entrar a formar part del fons Roca Umbert i es van portar a terme diverses accions per tal d'anar-lo fent créixer amb noves donacions.

Tecnologia i nous públics

Lligada a aquesta voluntat de promoure la difusió tecnològica, la Tèrmica mira cap al futur com a punt d'acollida dels nous espais de fabricació digital. Per això, ha iniciat un programa d'activitats vinculades als tallers de producció i a la formació tecnològica. Amb això busca anar construint un projecte de taller de fabricació singular, vinculat a la comunitat artística i al context de ciutat on s'insereix. Dins d'aquesta línia de treball s'inclouen els projectes següents:

- **Formació tecnològica:** Es promouen activitats extraescolars i casals desenvolupats per empreses tecnològiques, destinades majoritàriament a alumnes de primària i secundària i que tenen com a objectiu potenciar habilitats digitals i facilitar l'aprenentatge tecnològic a través de la construcció de robots (robòtica educativa).

- **Taller de fabricació:** La producció digital és una realitat imparabile i molt propera a la creació contemporània, a la ciutadania apoderada i a les empreses. Un taller de fabricació és un equipament que ha de donar suport a la definició dels processos i les metodologies innovadores, així com treballar des de tendències com la cultura *maker*, les tecnologies de fabricació de baix cost, l'*open hardware* o el fenomen del micromecenatge. Una primera aproximació a aquesta realitat són els tallers Makers. S'estan portant a terme a la fàbrica des del 2017 i promouen la introducció del públic adolescent en aquest àmbit de la creació.

- **Mercat de tecnologia:** Lligat a la línia de treball de patrimoni i tecnologia, es porta a terme el Mercat de Tecnologia de Granollers, organitzat conjuntament amb l'Ajuntament de Granollers. Dirigit de manera específica a l'alumnat de secundària, presenta projectes imaginats i realitzats pels estudiants. Ells mateixos actuen d'*explainers* i els mostren al públic a la zona habilitada com a fira. A més, també es fan tallers de formació tecnològica vinculats a les arts.

Imatge d'un taller de tecnologia, 2016. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

3.3.7. Foment de la lectura i el pensament

Des de la primera Llei de biblioteques, promoguda l'any 1934 per la Generalitat republicana, fins a l'actual Llei 4/1993, les biblioteques s'han anat adaptant i han anat variant els rols en una societat canviant.

La seva gestió, centralitzada des de la Generalitat, té la responsabilitat de planificar i avaluar el sistema, si bé l'administració local també n'és responsable. En el tombant de segle, les biblioteques han derivat el seu rol central de crear una col·lecció moderna (dinàmica, adaptada, amb eixos temàtics) a un rol d'impulsar més la creació de coneixement i pensament en un sentit ampli (amb un accés digital que conviu amb el suport físic) i una intensa activitat formativa i de creació de comunitats.

La Biblioteca Roca Umbert és la biblioteca pública de proximitat de la zona sud de Granollers. Es va inaugurar l'any 2005, forma part de la xarxa de Biblioteques de Granollers i està integrada dins la xarxa de biblioteques públiques de la Diputació de Barcelona. Cobreix, junt amb la Biblioteca Can Pedrals, la necessitat d'un sistema cultural bàsic tan important per a una ciutat.

La seva missió és garantir la igualtat d'oportunitats dels ciutadans en relació amb l'accés a la informació, donar suport a la formació al llarg de la vida, promoure la lectura i esdevenir un espai de trobada i intercanvi. Forma part de la xarxa de biblioteques que col·laboren amb la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya (XATIC), que dinamitza la lectura a partir de temes relacionats amb la cultura industrial de Catalunya (clubs de lectura, adquisició de bibliografia) i disposa d'un fons històric específic vinculat al sector tèxtil.

La biblioteca fa una important activitat de difusió amb el servei d'accés en un moment en què el préstec decreix perquè els hàbits dels usuaris canvien. Per adaptar-s'hi, ha incrementat les connexions *wifi* i la participació en activitats. Així mateix, ha creat projectes que reforcen aquesta voluntat de creació de comunitats a través de programes clàssics com els clubs de lectura, dirigits a persones aficionades a llegir i parlar de llibres. Facilita l'espai i promou l'acompanyament per fer tertúlies literàries a càrrec de professionals.

- 34 La Diputació de Barcelona, a través de la Xarxa de Biblioteques Municipals, impulsa el programa Bibliolab, que dona suport a accions que tenen com a finalitat l'accés al coneixement a través de l'experimentació i metodologies innovadores i creatives en un entorn col·laboratiu obert a la ciutadania. Bibliolab és un dels deu projectes destacats de Connectem, el Pla d'actuació del mandat 2016-2019 de la Diputació de Barcelona.

Roca Umbert forma part d'aquesta xarxa a través de tres projectes singulars: Laboratori de lletres i imatges, Code Club i Booktrailer.

Els laboratoris de lletres i imatges són un conjunt de tallers de creació que conviden les famílies a experimentar al voltant de la lectura, entesa en el sentit més ampli del terme. És a dir, a llegir amb tots els sentits: la lectura d'imatges i sons, la creació literària com un joc i la imaginació poètica com a forma artística.

Aquest taller neix de l'herència de l'activitat iniciada quan es va posar en marxa l'equipament, l'any 2005, amb la promoció de tallers familiars dinamitzats per diversos professionals. Cinc anys més tard, el projecte arriba a la maduresa i entoma un nou rumb. Crea, així, una programació estable de tallers que volen unir la lectura i l'art, conduïts i dissenyats per la persona responsable de la sala infantil. Aquesta recerca de models i la comparació amb altres experiències de biblioteques cristal·litzes el 2012 en la primera trobada de laboratoris de Catalunya, en què es busca definir i posar cos als laboratoris de lectura de tot Catalunya buscant referents i models en altres experiències similars europees.

Code Club és el segon projecte que es porta a terme a la Biblioteca Roca Umbert i és una iniciativa del Servei de Biblioteques de la Generalitat, que, juntament amb Code Club Catalunya i diverses universitats, vol iniciar els infants en la programació d'ordinadors i en el llenguatge de la programació. Els tallers són també gratuïts i gestionats per voluntaris, i durant el curs 2017-2018 se n'ha portat a terme la sisena edició, que ha incorporat biblioteques de tot el territori català. És un projecte innovador, amb molt bona acollida i amb un alt grau de satisfacció entre els participants.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Finalment, el projecte Booktrailer és recent (es va posar en marxa el curs escolar 2016-2017). La proposta, que es vinculava amb les àrees de llengua i literatura i amb visual i plàstica, oferia la possibilitat de conèixer el procés de realització dels booktrailers a partir de la lectura i l'anàlisi d'una novel·la juvenil. Dirigit a alumnes de 1r o 2n d'ESO dels instituts de Granollers, implica un mínim de sis sessions d'una hora, i anualment hi participen cinc instituts de la ciutat. Se celebra un acte de cloenda a la sala Nau B1 al qual assisteixen els instituts participants i s'hi presenten els booktrailers resultants.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

Interior de la zona infantil de la Biblioteca Roca Umbert, 2016. Autor: Roc Pont. Roca Umbert Fàbrica de les Arts.

3.3.8. Línies de treball transversal: formació i internacionalització

3.3.8.1. Formació

La formació és una línia transversal present en totes les línies de treball. És en el CTU (Centre Tecnològic i Universitari) on es concentra i pren un relleu especial, ja que s'hi porten a terme les formacions programades anualment amb conveni amb tercers: la Universitat Popular de Granollers i la UGranollers. Els objectius de la línia són:

- Impulsar la formació (bàsica i especialitzada) en les diverses línies de treball de Roca Umbert
- Promoure la vinculació amb el territori.

3.3.8.2. Internacionalització

Roca Umbert és un equipament singular freqüent en altres països europeus i també incipientment present en el continent sud-americà. Aquesta connexió crea un pont natural que cal treballar per dinamitzar sinergies i poder capitalitzar-les. Els objectius són:

- Posicionar internacionalment la fàbrica
- Participar en projectes europeus i en xarxes europees
- Fomentar la creació de públic (vinculat als continguts culturals i patrimonials).

36

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
22 (2018), 7-38

4. Roca Umbert i els reptes de futur

Totes les fàbriques de les arts continuen partint de l'element que va ser el detonant de la seva formació: un espai de creació per als artistes. Alhora, busquen anar més enllà per esdevenir espais més interactius i amb més laços entre l'art, els professionals, els contextos i les comunitats.

L'objectiu és ambiciós i pot tenir moments en què s'enfoqui amb més encert i d'altres en què quedi més desdibuixat. A més a més, com a equipament en tensió amb la contemporaneïtat, ha de ser molt receptiu als canvis del context (tant en el món de l'art com en el context social en general).

Les noves generacions d'artistes tenen una formació millor i això els fa partir de la idea de la professionalitat de l'art i la seva voluntat de vinculació amb les necessitats econòmiques vitals, a banda de les necessitats de reconeixement social, molt més immediates a causa del context digital en què estem immersos.

Les fàbriques de les arts, doncs, han de trobar el seu encaix com a institució i, per tant, treballar més el taller com a espai social i context per a l'artista, i no només com la cessió d'espai buit.

Ara el projecte s'enfoca, en primer lloc, a generar eines i donar suport a la creació i a les indústries culturals i creatives per al desenvolupament econòmic. La instal·lació s'ha convertit en un espai per a la generació de llocs de treball, la captació de talent i la projecció de la ciutat i els seus creadors. En segon lloc, es troba a la recerca d'un model de gestió, basat en acords amb diferents agents, i de fórmules legals destinades a assolir més eficiència amb la implicació de les entitats públiques, associacions i organismes. En tercer lloc, busca la integració d'aquesta zona de la ciutat per contribuir a la creació d'un districte de la cultura.

Durant molts anys una amenaça per a la continuïtat de Roca Umbert ha estat l'estructura de gestió i la dificultat de conjugar l'equilibri entre conduir una estructura pública i prestar atenció a la immediatesa i a la pulsio de la modernitat. Aquesta dificultat s'ha expressat durant molt de temps a la deriva, perquè no s'identificava ben bé què era.

També ha representat una dificultat el poc suport d'institucions, més enllà de les municipals, un suport que suposa un percentatge de menys del 10% dels ingressos. Això força el projecte a viure del pressupost municipal i no del de país, encara que és una institució que va més enllà de l'àmbit municipal i té implicacions directes en la creació d'estructura (la qual, per exemple, en l'àmbit de personal és molt mins).

D'altra banda, també el sector ha tingut un paper poc protagonista. Així com les associacions culturals de Granollers tenen un paper actiu en la construcció del projecte, el sector artístic no ha actuat com a *lobby* de pressió (potser empès per la mandra, potser perquè es tracta d'un projecte de rodalia). Això ha tingut un pes molt important en les arts visuals i la rehabilitació de la nau E per a la creació de l'equipament Hangar 2 i de la nau D, que va passar a un segon pla amb la construcció de la Central del Circ.

Una de les forteses de Roca Umbert és que el projecte neix de la planificació cultural realista, amb aspiracions supralocals però molt lligada al context, i no neix de l'especulació immobiliària. Per això, l'amenaça de la gentrificació sembla si més no una amenaça poc realista. Tot i això, les polítiques culturals públiques a Catalunya no han desplegat la totalitat dels drets culturals —ni els marcs legislatius idonis— i s'han focalitzat en accions de foment d'accés a la cultura, àmpliament reconegudes. S'ha invertit en equipaments, en pedra, engrescats per un moment econòmic conjuntural, i amb l'aval de programes de planificació com el PECCAT, però no s'ha sostingut un programa de suport a la creació o de participació cultural amb la mateixa consolidació que hi ha hagut en altres sectors, com el patrimoni i els museus o les biblioteques.

La Generalitat de Catalunya té competència exclusiva, basada en l'Estatut d'autonomia, en matèria de cultura, i ha planificat, a través dels plans d'equipaments culturals, la construcció d'equipaments, si bé l'eix central pivota sobre tres equipaments bàsics: museus, biblioteques i arxius.

Tot i aquesta planificació, en què les fàbriques de les arts es troben dins la classificació d'equipaments de nova generació, en pocs anys s'ha vist com morien importants projectes de suport a la creació. El Centre d'Art de Tarragona va néixer el 2011 i va tenir un sobtat final el 2013, davant la perplexitat del sector. El Canòdrom havia de ser una solució per a Barcelona, però el

2009 es va fer un concurs internacional de direcció i també va tancar de manera sobtada el 2012. Aquesta situació es repeteix en projectes municipals consolidats com l'Espai Zero (Olot), que va tancar el 2012, o Can Xalant, iniciat el 2007 i finalitzat el 2012, a causa del desinterès de l'Ajuntament de Mataró per continuar amb una proposta d'aquest tipus.

Quan el pes d'aquests equipaments recau en l'àmbit municipal, només un projecte molt consolidat i amb simpaties àmplies pot resistir canvis de rumb en el terreny de la planificació de la cultural local. L'estabilitat política de Granollers ha donat cert equilibri i ha evitat canvis que en altres municipis, en alguns casos, han significat l'estocada final a centres de creació. En definitiva, un desastre absolut.

Així, doncs, el suport de la Generalitat als projectes es manifesta rarament en forma de «contractes programa» a llarg termini, i aquesta inestabilitat els deixa en una situació de certa vulnerabilitat. L'aportació en forma de subvenció anual pot ser variable i dificulta la gestió en equipaments de gran envergadura que requereixen una consolidació. A Roca Umbert aquesta situació, a més, s'agreuja perquè no pertany a la xarxa de centres de creació que hem mencionat abans.

Tot i això, altres exemples singulars i referents del país, com Ca l'Estruch de Sabadell, que recentment ha celebrat 20 anys, també es troben en una situació similar a Roca Umbert des de fa molts anys; altres exemples actualment estan en procés de creació o de replanteig, com és el cas de la Tèxtil Rase Fàbrica de Cultura, de Cardedeu, o la factoria cultural Coma Cros, de Girona. En tot cas, la fortalesa dels projectes i la idoneïtat d'un equipament com una fàbrica de les arts és encara un model vigent i s'està reformulant al territori de la rodalia, i articulant el nostre territori.

Roca Umbert és doncs una oportunitat i un espai hereu del passat des d'on treballar els reptes de futur. El repte és que la definició del projecte, com a equipament de nova generació, ha de partir d'un cert grau d'indefinió, i això és una part inherent de la mateixa definició. És una necessitat adaptar-se als canvis, redefinir la pròpia funció, i desenvolupar la visió hàbil de captar què és el que està passant en cada moment i cap on cal ampliar el camp. El futur ha d'estar planificat però no ha d'estar hipotecat i cal adaptar-se per trobar els espais d'intercanvi, de diàlegs i d'experimentació que són la base de la creativitat i la participació.